

Росен Миланов

„ПЛЪТ“ (*CARO*) И „ДУХ“ (*SPIRITUS*) В ПИСМО 24 НА ПАВЛИН ОТ НОЛА († 431)

Rosen Milanov

“FLESH” (*CARO*) AND “SPIRIT” (*SPIRITUS*) IN LETTER 24 BY PAULINUS OF NOLA († 431)

There is one letter in the epistolary corpus of Paulinus of Nola († 431) where the views of the Late Antique Western writer about the place and meaning of *flesh* and *spirit* in the life of Christians, and especially in ascetic life, are expressed with utmost clarity. One part of this letter is based on the *flesh* (*caro*) – *spirit* (*spiritus*) antithesis. In this context, body/parts of a body (*corpus/membra*) can be a synonym of flesh, and mind (*mens*) can be a synonym of spirit. This paper explores Paulinus’s concepts about the flesh and the spirit in contrast to the dualistic teachings in Antiquity and in later periods. The levels of usage of these two words and the various senses which could be instilled in them are discussed as well. Everything is examined in the context of asceticism and Christian perfection (as far as it is attainable by humans), to which Letter 24 is dedicated.

Keywords: Latin literature; Christianity; flesh; spirit; asceticism; perfection.

В епистоларния корпус на Павлин от Нола († 431) може да се открие едно писмо, където са изразени най-ярко възгледите на късноантичния западен писател и поет относно мястото и значението на *плътта* и *духа* в живота на християните и по-специално в аскетическия живот. Една част от това писмо се гради върху антитезата *плът* – *дух*. В контекста синоним на *плът* може да е тяло/части на тялото, а на *дух* – ум. В настоящата статия се изследва разбирането за *плътта* и *духа* на Павлин, което контрастира с дуалистичните учения от древността и по-нататък. Разглеждат се още нивата на словоупотреба на двете думи и различните смисли, които могат да бъдат вложени в тях. Всичко това се поставя в контекста на темата за аскезата и християнското съвършенство (доколкото е възможно то за хората), на изясняването на което е посветено самото Писмо 24.

Ключови думи: латинска литература; християнство; плът; дух; аскеза; съвършенство.

Павлин от Нола († 431) освен бележит християнски писател и поет е и изявен автор аскет, който в своите произведения, особено в писмата си, разсъждава по различни въпроси на християнската аскеза. Сред писмата на Павлин, около петдесет на брой, в най-голяма степен се откроява Писмо 24, което засяга началата, същността и пътя на християнската аскеза¹.

Един основополагащ въпрос на аскезата е този за отношението между *плътта* и *духа*, респ. *тялото* и *ума* в християнското разбиране. Във втората половина на споменатото Писмо 24 се намират ценни разсъждения по темата. То е отправено към Сулпиций Север († ок. 425), известен западен писател от V в., автор на прочутото „Житие на Мартин (от Турон)“, както и на исторически

* **Росен Миланов** – доц. д-р, катедра „Класически и източни езици и култури“, Филологически факултет, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“,
r.milanov@ts.uni-vt.bg; <https://orcid.org/0009-0002-3411-2716>

¹ Превод на писмото в: Павлин 2006: 120–153; превод на избрани места от него в: Антология 2021: 338–342.

„Хроники“ (в две книги). Както се разбира от началото на писмото на Павлин и Теразия, техният приятел Сулпиций е приписал „палмата на съвършенството“ на писателя и неговата съпруга, с която живеели аскетически/монашески в бившето семейно имение в Нола, превърнато в манастир (Paulinus 1998b: 580)².

Засегнатата от Сулпиций Север тема за християнското съвършенство дава повод на Павлин да развие обширен трактат в епистоларен стил относно пътя към това съвършенство. От негова гледна точка пътят започва със създаване на предпоставки за успешното му извървяване: отказ от земното имущество, оттегляне от светски занимания и грижи, обръщане на погледа навътре към духа и битка за очистване от страстите. По пътя към християнското съвършенство особено значение има борбата със злите влечения на плътта/тялото, която в определен смисъл може да се явява противник на духа/ума.

В България западните християнски автори от първите векове на християнството са слабо изследвани. На темата за аскетическите възгледи на Павлин е посветена студията „Аскетическите възгледи на св. Павлин Ноленски според неговите писма“ от Р. Миланов (Миланов 2006: 7–94); налице е и статия относно разбирането на Павлин за военната служба в древността и нейната християнска и аскетическа алтернатива (Миланов 2022). В световен план най-значимите изследователи на живота и литературното творчество на Павлин от Нола са Дж. Лийнхард (Lienhard 1976), D. Trout (Trout 1999), М. Шкеб (Skeb 1997), К. Конибеър (Conybeare 2000). Изследването на Матиас Шкеб относно личността и възгледите на Павлин отделя особено внимание на Писмо 24 от епистоларния корпус на светеца (Skeb 1997: 235), а Конибеър определя същото писмо като „важно“ (Conybeare 2000: 140). Но дори и в тези трудове не са обширно засегнати въпросите за духа/ума и тялото/плътта във възгледите на Павлин и антитезата между *плът* и *дух* в Писмо 24 на Павлин. Това не е направено и в известния труд на П. Браун, който се спира на възгледите по въпроса на Амброзий Медиолански († 397), Августин Хипонски († 430) и Хиероним Стридонски († 420), но не и на тези на Павлин Нолански (вж. Brown 1988: 341–427).

Обектът на настоящото изследване е тесен и много конкретен: Писмо 24 на Павлин от Нола до Сулпиций Север, в което се изразява най-ясно неговият възглед за отношението между духа и плътта. Предметът на изследването е езиковото, литературно и философско-богословско представяне на темата за духа и плътта в контекста на християнския аскетически живот. Задачите, които стоят пред настоящата статия, са: първо, разкриване на историческия и богословския контекст на разглеждания литературен текст, както и оценка на езиковото и стилистичното му съдържание и използваните извори и влияния; второ, изясняване по пътя на филологическия и литературния анализ на понятието *caro* и неговите контекстуални синоними; трето, същото изяснение на *spiritus* и неговите синоними; четвърто, съпоставка между двете понятия и техните синонимни комплекси и конотации. Основните методи на изследването, произтичащи от формулираните задачи, са универсални – аналитичен, сравнителен и индуктивен. Актуалността на темата пък е във връзка с необходимостта от по-широко познаване у нас на средновековната християнска литература, която поради имплицитно присъстващото в съвременния свят враждебно отношение към християнството е насилствено маргинализирана.

I. Език, литературна стойност, исторически и теологичен контекст на Писмо 24

Писмо 24 е смятано, както бе споменато, за писмото от епистоларната сбирка на Павлин от Нола, където са изразени най-обширно и точно, дори един вид систематично, аскетическите възгледи на големия латински писател (вж. Миланов 2006: 78–79). То е отправено към друга голяма личност на западното християнство от V в. – Сулпиций Север, подписано е от „грешниците Павлин и Теразия“, неговата съпруга (Paulinus 1998b: 578), и е съставено вероятно през 400 г. (вж. Skeb 1997: 13). По своя характер то принадлежи към кореспонденцията на Павлин до негови приятели, отличаваща се с неофициални надписи с името на автора/авторите и името на адресата в дателен падеж (*Павлин/Павлин и Теразия... до (на)...*).

² Ep. 24,1: „[...] palmam perfectionis“.

Неофициалният характер на Писмо 24 обуславя и спецификите на езика в него, който не се отличава с изкуствена художественост. Същевременно преминаването на епистоларната проза в своеобразен вид проповед (*sermo*) е причината на места в текста да се забелязва и висок, приповдигнат, патетичен стил. Словото на Павлин в такива случаи се преплита с библейски цитати, които невинаги са лесни за долавяне и откриване, например: „Вика блаженият Йов, от многобройните стрели на дявола наранен, но без рана сърдечна: „Гол от утробата на майка си излязох“ (Йов 1:21). И така, кой ще ме въоръжи срещу така многобройните сонмове въздушни врагове (вж. Еф. 2:2; 6:12), за да не се върна в земята гол, както дойдох (вж. Йов 1:21)?... Ето, свързвам се, крепна, издигам се! „Господ моя светлина е, Господ защитник е на моя живот! И лагер военен срещу мен да се разположи, не ще се уплаши сърцето ми!“ (Пс. 26:1, 3)“ (Paulinus 1998b: 604–606)³.

Местата в гл. 18–24, където централно място заема темата за отношението между плътта и духа, се характеризират с използването на различни художествени похвати. Сред литературните средства водеща е присъстващата в цялата християнска литература антитеза. Освен това се забелязват различни метафори, реторични въпроси, въображаеми диалози (вж. напр. Paulinus 1998b: 614)⁴, както и сравнения (вж. напр. Paulinus 1998b: 616)⁵. Особено характерно за стила на Павлин и специално за Писмо 24 е едновременното използване на различни похвати на едно и също място, например вплитане на антитеза в реторични въпроси, които пък, от своя страна, са части от въображаем диалог: „И така, какво правиш, нещастни човече, пратен сред такива врагове? Как ще се противопоставиш ти, слабият, на силните, невъоръженият – на въоръжените?“ (Paulinus 1998b: 604)⁶.

Павлин не използва в Писмо 24 до Сулпиций Север за смисъла на християнската аскеза други, по-ранни християнски съчинения, макар да се откриват сходни места с произведения на пример на Амброзий Медиолански (вж. Paulinus 1998b: 590)⁷. Позоваването на антични текстове е по-скоро изключение – една алюзия към „Енеида“ на Вергилий (вж. Paulinus 1998b: 604)⁸, за разлика от някои от писмата му с официален характер, където образоваността на Павлин проличава в по-голяма степен. Сред изворите на Павлин се забелязват главно библейски текстове. Това са: „Битие“, поетичната книга „Псалтир“, „Притчи Соломонови“, „Йов“, евангелията и особено посланията на апостол Павел.

Именно върху текст от Посланието на ап. Павел до римляните (гл. 5), както ще стане ясно по-нататък в настоящата статия, се градят разсъжденията и аргументацията на западнохристиян-

³ Ер. 24,14: “Clamat beatus Iob multis zabuli telis sine cordis vulnere sauciatus: „nudus exivi de utero matris meae“; quis ergo me armabit contra tot agmina hostis aërii, ne nudus, ut veni, revertar in terram? Ecce respiro confortor adsurgo. Dominus inluminatio mea, dominus defensor vitae meae; si consistant adversus me castra, non timebit cor meum”.

⁴ Ер. 24,18: „И така, каква е трудността да се види, че Ти си Бог, когато и небесата проповядват Твоята слава (вж. Пс. 18:2), и това, което е невидимо у Теб, се познава и съзира чрез творението (вж. Рим. 1:20)? Какво ни пречи да притежаваме тази истина?“ (“Quae igitur difficultas est videre quod Deus sis, cum et caeli enarrant gloriam tuam et invisibilia tua per ea quae facta sunt intellecta conspiciantur? Quid inpedit possidere?”).

⁵ Ер. 24,20: „Но както в земята след очистването от развалините под голямата мръсотия се откриват много чворести стволове, останки на руини или изобилие от вредни животни и особено змийчета и леговища на змии, така, след като отдалечим от своето сърце притежанието на временните неща и грижата за тях, вече свободни за себе си, за наблюдаване на своето сърце от това, което ни е извличало навън, намираме в чувствата си чворовете на застарели престъпления и потайните убежища на духовни врагове“ (“Sed sicut exhaustionem ruderum nudata humo sub inmundis molibus multa aut nodamenta truncorum aut residua ruinarum aut pleraque noxii generis animalia, et praecipue fetus aut cubitalia viperarum deprehenduntur, sic remota a nostro pectore temporalium rerum possessione et cura iam nobis ad inspectionem cordis nostri vacantes ab his, quae nos foras extrahebant, inveteratorum criminum nodos et inimicorum spiritalium latebras in nostris sensibus invenimus”).

⁶ Ер. 24,14: „Quid ergo agis, infelix homo, inter tantos missus hostes? Quomodo repugnabis infirmus fortibus, armatis inermis?“.

⁷ Ер. 24,8.

⁸ Ер. 24,13: „чиито имена (на „змията“, т.е. дявола – бел.м.) са хиляда; хиляда са и начините ѝ за нанасяне на вреда“ (“cui nomina mille, mille nocendi artes”).

ския писател по темата за плътта и духа в християнски смисъл. Същевременно се намесва и друг текст от послание на ап. Павел – този път до ефесяни (гл. 6), който също става отправна точка за разсъжденията на Павлин.

II. Плътта (*caro*) като препятствие за духовен живот

Първото споменаване на тялото като враг на духа е в гл. 10 на Писмо 24, където текстът взема като отправна точка реторичния въпрос на апостол Павел: „Нещастен аз човек! Кой ще ме избави от това смъртно тяло?“ (Рим. 7:24) (Paulinus 1998b: 598)⁹. В словоупотребата на Павлин не се прави отчетлива разлика между *тяло* (*corpus*) и *плът* (*caro*) и значенията им на места, като току-що цитираното, се припокриват. Грубото, подвластно на стихии на света тяло, което притежава човекът след грехопадението и което може да се оприличи на „кожени дрехи“ (вж. Бит. 3:21), т.е. плътта, завършва своето земно съществуване със смърт. Същевременно желанията, страстите (*passiones*), на които то се поддава лесно, са причина за смърт и на духа. Именно в този смисъл тялото може да бъде враг на духа (*spiritus*).

Най-вече поради своята плът човекът и неговият ум (*mens*) е подложен на редица атаки от страна на злите духове – демоните, както и на обладания в голяма степен от тях настоящ свят: „Но и целият преминаващ и чрез очите съблзняващ сърцата образ на този свят (вж. 1 Кор. 7:31) е прострян пред дяволските мрежи и във всеки свой външен вид е примка и меч за ума“ (Paulinus 1998b: 604)¹⁰. В собствения си живот Павлин оделотворява своето изискване за избягване влиянието на прелъстителните съблазни, като това е тема и на много негови литературни текстове, особено на една от поемите му – т.нар. епиталамий („сватбена песен“) за Юлиан и Тиция (вж. Brown 1988: 409). Все пак не трябва да се забравя, че Павлин в духа на „по-меките форми на християнското благочестие“, характерни за ранното западноевропейско монашество (Бояджиев 1996: 63), е далеч от евентуална свръхригористика, близо до която се намира в определен период например Хиероним Стридонски (вж. Бояджиев 2011: 127–128).

У Павлин не е налице манихейски или гностически дуализъм, в който материята да се представя като противоположна на духа. Тялото трябва да се управлява от ума/духа и „както предоставихме частите на своето тяло да робуват на неправдата, така сега да ги предоставим за оръдия на правдата“ (Рим. 6:13, 19) (Paulinus 1998b: 602)¹¹. Пряко потвърждение са думите на Павлин, че в своите писма и в тълкуванието си на библейския текст той визира „не врага на плътта и кръвта, а на невидимите власти (вж. Еф. 6:12)“ – т.е. демоните (Paulinus 1998b: 602)¹².

Антитезата между тялото/плътта и ума/духа преминава и в друга антитеза – тази между „стария живот“ и „новия живот“ (Paulinus 1998b: 602)¹³ и изобщо между *старото* и *новото*. Животът, подвластен на желанията на тялото и плътта, без господството на духа, принадлежи на стария, непреобразен от християнския живот и аскеза човек. Тази антитеза намира своето основание и подкрепа в много места от библейския текст (вж. Рим. 6:4; Кол. 3:9–10; Откр. 21:5).

За Павлин „у нас живеят и враг, и приятел“ (Paulinus 1998b: 610)¹⁴. Това обаче не трябва да се разбира буквално, тъй като езикът на Павлин, особено в тази част на писмото, е в голяма степен художествен и писателят не прави допълнителни уговорки за избягване на евентуално погрешно тълкуване в дуалистичен гностически смисъл. Авторът визира състоянието на човека след грехопадението и съществуващия раздор, разногласие и борба вътре в човека. Символично това разногласие се изразява в противоборство между духа (*spiritus*) и плътта (*caro*), както се казва малко по-надолу: „Кой ми е по-добър приятел от духа, противящ се на плътта (вж. Гал. 5:17), за да не

⁹ Ep. 24,10: „Quis me liberabit de corpore mortis huius?“.

¹⁰ Ep. 24,13: „Sed et tota huius mundi figura, quae praeterit et per oculos corda prolectat, zabulicis praetenta retibus in qualibet sui specie laqueus mentis et gladius est“.

¹¹ Ep. 24,12: “[...ut] sicut exhibuimus membra nostra servire iniquitati, ita nunc exhibeamus eadem ministra iustitiae“.

¹² Ep. 24,13: “[...] hostis nobis non carnis et sanguinis sed invisibilium potestatum“.

¹³ Ep. 24,12: “[...] novitatem vitae [...] vetustatem“.

¹⁴ Ep. 24,16: „in nobis et hostis et amicus habitant“.

ме влече тя към закона на греха (вж. Рим. 7:23)? Или кой ни е по-лош враг от плътта, желаеща за наша гибел противното на духа (Гал. 5:17)?“ (Paulinus 1998b: 610)¹⁵.

Плътта е наречена *malesuada* ‘съблазняваща’ (Paulinus 1998b: 610)¹⁶. Плътта обаче може само да внушава, да подбужда, да изпраща сигнали, да настоява; тя не е в положение да взема решения и да ги привежда в действие. Във всеки случай не съществува равнопоставеност в йерархично отношение между двата компонента на човешката природа. Плътта, както се изразява картинно Павлин, „привлича със съблазните на своите удоволствия“ с цел да предаде духа (Paulinus 1998b: 610)¹⁷. Във възможностите на плътта е „привличането“, „съблазняването“, не и насилствено завличане на човека във властта на греха и злото. Духът е този, който в крайна сметка взема решенията и е автор на действията, както ще бъде изяснено и по-нататък в настоящия текст. Това стои във връзка с християнското разбиране за промяната на състоянието на човека след кръстната смърт на Христос и Неговото възкресение, когато вече смъртта и грехът нямат власт над укрепения от божествената сила човек (вж. напр. Рим. 5:14–21; 6:1–11).

Плътта все пак не е изключена от възможността за изцерение и съответно за спасение: „Синът Божи дойде в плът (вж. 1 Йоан. 4:2), за да спаси плътта“ (Paulinus 1998b: 616)¹⁸. Това е една основополагаща християнска теза, особено в първите векове на християнството, когато в древния свят се разпространяват гностицизмът, манихейството и много други дуалистични възгледи. Павлин се разграничава от дуалистичните религиозни учения на древността може би съвсем съществено, тъй като той несъмнено е познавал заблудите на гностицизма и манихейството, а също така поддържа обширна кореспонденция и развива контакти с най-видните представители на християнското богословие и аскетически живот през V в. от земите на Западна Европа и Северна Африка (вж. Jenal 1995a: 106–107).

III. Духът (*spiritus*) и преобразяването на човешката личност

От чисто личната сфера на борба картините, рисувани от Павлин, преминават към отношенията между хората в социума. Плътта в разбирането на светеца може да бъде причина за противопоставяне между хората, за омраза и вражда. В християнския светоглед по-благородно е човек да бъде победен в контекста на земните отношения, отколкото да победи чрез несправедливост: „По-добре е да бъдем победени, оставайки добри, отколкото да победим чрез зло“ (Paulinus 1998b: 610)¹⁹. В тази глава на писмото (според настоящото деление на текста) има лакуна (празно място), като се смята, че съвсем малка част от първото изречение е загубена. Изследователите на писмата на Павлин (М. Шкеб и неговите предшественици) смятат, че текстът на първото изречение трябва да е имало приблизително следния смисъл: „И така, лесно е да се различи [кой трябва да бъде победителят – Христос] се сражава [съюзен с духа], а дяволът – с плътта“ (Paulinus 1998b: 610)²⁰. Това следва да се разбира така: след грехопадението плътта се използва като инструмент за демонско въздействие и ако духът не е в господстващо положение у човека, той може да се поддаде на внушенията на плътта и демоните.

Следването на духа и неговото очистване са пряко свързани с истинското богопознание (вж. Paulinus 1998b: 614)²¹. Според Павлин признаването на Всемогъщ Бог е свойствено на всички хора, но само християните и особено християнските аскети могат да постигнат познанието на Христос. Тази мисъл изглежда на пръв поглед странна и дори наивна. Всъщност обаче Павлин има предвид не само устното изповядване на християнската вяра, а дълбокото вътрешно

¹⁵ Ep. 24,16: “Quis autem mihi amior quam spiritus qui adversatur carni, ne me trahat in legem peccati? Aut quis inimicior nobis quam caro, quae adversum spiritum pro interitu concupiscit”.

¹⁶ Ep. 24,16.

¹⁷ Ep. 24,16: “per inlecebras delectationum suarum blanditur”.

¹⁸ Ep. 24,20: “[ut] deum dei filium ad carnem salvandam in carne venisse [fateamur]”.

¹⁹ Ep. 24,17: “praestat vinci bono quam vincere malo”.

²⁰ Ep. 24,17: “In promptu est ergo dignoscere [...] zabalus cum carne contendunt”.

²¹ Ep. 24,19.

отношение между вярващия/респ. аскета и неговия Христос, което се постига с цената на голям духовен труд и подчиняване на нисшата страна на човека на неговата висша страна.

Началото на господството на духа у човека се поставя с обръщане на погледа вътре в сърцето. „Обръщам се“ – *converto*, което има отношение към началото на християнския живот, се отнася обаче и до началото на задълбочения, така да се каже аскетически живот. Сърдечния „мрак или скритите убежища на врага“ в сърцето можем да видим само ако духът ни се е очистил от грижите за външните неща и се е обърнал навътре към самия себе си“ (Paulinus 1998b: 596)²². Може да се приеме, че *дух* – *spiritus*, а също така и *animus*, и *сърце* (*cor*) са синоними у Павлин от Нола.

Вътре в човека, в това, което се нарича „дух“ или „сърце“, „намираме чворовете на застарели престъпления и потайните убежища на духовни врагове“ (Paulinus 1998b: 616)²³. Решението е очистване на сърцето/духа чрез аскетически живот, в който се намесва и действа Бог, както се изяснява в текста на Писмо 24.

Думата „дух“ има и една последна, специфична употреба в християнската литература – още от библейския текст и през всички други християнски съчинения. Става въпрос за третото лице на Света Троица – Светия Дух. Прави впечатление, че в древното *scriptio continua* („непрекъснато, слято писане“), без пунктуация и разлика между главни и малки букви, на места е изключително трудно да се определи дали става дума за духа на човека, очистен от страсти, или за Светия Дух, който действа в очистения от страсти човек (срв. Йоан 3:6: „Роденото от плътта е плът, а роденото от Духа е дух“). Вярата може да бъде утвърдена чрез „властния Дух“ (Пс. 50:14). Съвършенството, към което е призван християнинът и особено аскетът, е възможно само чрез помощта на Светия Дух; с Него започва и се усъвършенства духовният живот (вж. Paulinus 1998b: 618–619)²⁴.

Преобразяването на човека от Светия Дух води до състояние, в което не са нужни заповеди, а е налице по-специално отношение към Твореца, където не действат юридически правила: „Свободата на волята, в случай че е добра, стои над Закона и сама за себе си е закон (Paulinus 1998b: 618)²⁵. Макар и относително, доколкото човекът е ограничено същество, това е съвършенството (*perfectio*), размисълът за което е предизвикан от думи на Сулпиций Север. Така писмото-трактат на Павлин придобива пълнота, започвайки и завършвайки с темата за съвършенството.

Заклучение

Писмо 24 на Павлин представлява богословско-философски трактат върху темата за християнското съвършенство, засегната от адресата Сулпиций Север, и за пътя към неговото постигане. Павлин използва редица художествени похвати: сравнения, епитети, метафори, дори реторични въпроси и особено антитези. Основната антитеза в Писмо 24 е тази между духа и плътта. Писмото на Павлин не притежава чисто информативен характер, а представлява богословско-философски трактат и в същото време притежава всички качества и на художествен текст, което е характерно за епистоларния жанр от Късната античност. В този контекст Павлин често използва понятията *spiritus* (*дух*), *animus* (*дух*, *душа*), *mens* (*ум*) и дори *cor* (*сърце*) като синоними. На тях в духовната борба се противопоставя *caro* (*плът*), контекстуални синоними на която в лексиката на Павлин могат да бъдат *corpus* (*тяло*) и *tembra* („частите“ на *тялото*).

Макар и езикът на древния автор на места да не е абсолютно точен, все пак Павлин косвено, а понякога и директно изразява разграничаването си от дуалистичните учения в древността, като не смята материята и плътта за противоположни по своята същност на духа. В идеята на Павлин трябва да съществува йерархичност по отношение на двете съставни части на човешката природа: духът да заема господстваща позиция спрямо плътта.

²² Ep. 24,9: “tenebras vel abstrusas in eo inimici latebras videre non possumus, nisi defaecato ab externarum rerum curis animo et intus ad semet ipsum converso”.

²³ Ep. 24,20: “inveteratorum criminum nodos et inimicorum spiritualium latebras invenimus”.

²⁴ Ep. 24,21.

²⁵ Ep. 24,21: “libertas voluntatis, quae bona cum est super legem est [...] ipsa sibi lex est”.

В епистолярния трактат пътят към християнското съвършенство е представен чрез неговите етапи с начало обръщане на погледа към дълбините на душата/сърцето. След това идва духовната борба, средоточие на която е битката със страстите, с демоните, които ги подклаждат, и с владения до голяма степен от злите духове настоящ свят. Целта на духовната борба е подчиняване на плътта от страна на духа. Постигането на това в пълна степен пък е възможно само чрез очистването на човешкия дух и неговото преобразяване от действието на Светия Дух.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Антология 2021:** *Антология по раннохристиянска литература*. Превод от латински и старогръцки. София: Фондация „Комунитас“. // **Antologiya 2021:** *Antologia po rannohristiyanska literatura*. Prevod ot latinski i starogratski. Sofia: Fondatsia „Komunitas“.
- Бояджиев 1996:** Бояджиев, Р. *Ранно западноевропейско монашество*. София: Veritas et Pneuma Publishers Ltd. // **Boyadzhiev 1996:** Boyadzhiev, R. *Ranno zapadnoevropeysko monashestvo*. Sofia: Veritas et Pneuma Publishers Ltd.
- Бояджиев 2011:** Бояджиев, Р. *Късноантичното женско монашество в Рим и духовните му покровители на Апенините и в Източното Средиземноморие (381–431); Prosopographia feminarum Christianarum (saec. IV–VI)*. Pars I. София: Ах-Ба-Ка. // **Boyadzhiev 2011:** Boyadzhiev, Rumen. *Kasnoantichnoto zhen-sko monashestvo v Rim i duhovnite mu pokroviteli na Apeninite i v Iztochnoto Sredizemnomorie (381–431); Prosopographia feminarum Christianarum (saec. IV–VI)*. Pars I. Sofia: Ah-Ba-Ka.
- Миланов 2006:** Миланов, Р. Аскетическите възгледи на св. Павлин Ноленски според неговите писма. – В: Павлин Ноленски, св. *Аскетически писма*. Превод от латински. Руенски манастир „Св. Йоан Рилски“, с. Скрино: Сдружение „Гълъб“. // **Pavlin 2006:** Pavlin Nolenski, sv. *Asketicheski pisma*. Prevod ot latinski: Rosen Milanov. Ruenski manastir „Sv. Yoan Rilski“, s. Skrino: Sdruzhenie „Galab“.
- Миланов 2022:** Миланов, Р. „Militia saeculi“ и „militia Christi“ в двете писма на Павлин от Нола († 431) до Криспиниан. – В: *Проглас*, 31 (2), 2022, 294–301. // **Milanov 2022:** Milanov, R. „Militia saeculi“ i „militia Christi“ v dvete pisma na Pavlin ot Nola († 431) do Krispinian. – V: *Proglas*, 31 (2), 2022, 294–301.
- Павлин 2006:** Павлин Ноленски, св. *Аскетически писма*. Превод от латински: Росен Миланов. Руенски манастир „Св. Йоан Рилски“, с. Скрино: Сдружение „Гълъб“. // **Pavlin 2006:** Pavlin Nolenski, sv. *Asketicheski pisma*. Prevod ot latinski: Rosen Milanov. Ruenski manastir „Sv. Yoan Rilski“, s. Skrino: Sdruzhenie „Galab“.
- Brown 1988:** Brown, P. *The Body and Society: Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity*. New York: Columbia University Press.
- Conybeare 2000:** Conybeare, C. *Paulinus Noster: Self and Symbols in the Letters of Paulinus of Nola*. Oxford: University Press.
- Jenal 1995a, b:** Jenal, G. *Italia ascetica atque monastica. Das Asketen- und Mönchtum in Italien von den Anfängen bis zur Zeit der Langobarden (ca. 150/250–604)*. Band I (a), II (b). Stuttgart: Hiersemann.
- Lienhard 1977:** Lienhard, J. *Paulinus of Nola and Early Western Monasticism: With a Study of the Chronology of His Works and an Annotated Bibliography, 1879–1976*. Cologne, Bonn: Hanstein.
- Paulinus 1998a, b, c:** Paulinus, Pontius Meropius. *Epistulae* (Paulinus von Nola. *Briefe*). Übers. und eingeleitet von Matthias Skeb. Fontes Christiani (FC), vol. 25. Freiburg im Breisgau, Basel, Wien, Barcelona, Rom, New York: Herder. Bd. 1 (a), 2 (b), 3 (c).
- Skeb 1997:** Skeb, M. *Christo vivere. Studien zum literarischen Christusbild des Paulinus von Nola*. Bonn: Borengässer.
- Trout 1999:** Trout, D. *Paulinus of Nola – Life, Letters, and Poems*. Berkeley: University of California Press.